ANDREEA-TEODORA TERȚEA INDOLEAN

DE LA SUBSTANTIVIZAREA ÎN LIMBAJUL PRIMAR LA SUBSTANTIVIZAREA ÎN METALIMBAJ

0. Conversiunea – generalități

0.1. Conversiunea este considerată de majoritatea specialiştilor unul dintre procedeele/mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului în limba română, formarea de cuvinte noi realizându-se prin treceri ale unor cuvinte existente în limbă, numite cuvinte de bază, spre alte clase lexico-gramaticale. Acest procedeu presupune, în majoritatea situațiilor, modificarea caracteristicilor formale, lexicale, morfologice şi sintactice ale unității de bază (vezi DTL 1998, p. 74), având multiple consecințe, inclusiv la nivel stilistic.

0.2. Destul de productivă în româna actuală (vezi Todi 2003, p. 402), conversiunea afectează, într-o măsură mai mică sau mai mare, toate clasele lexico-gramaticale. Cu toate acestea, conversiunea se supune unor restricții care nu-i permit unei unități lexicale să se convertească în orice. În acest sens, deşi se pot forma substantive de la orice parte de vorbire[1], ceea ce-i întăreşte substantivului caracterul de clasă deschisă, migrarea substantivelor înspre alte clase lexico-gramaticale este rară (de exemplu, se întâlneşte conversiunea substantivului în adjectiv, dar niciodată a substantivului în conjuncție).

0.3. În încercările de tipologizare a conversiunii s-a acordat adesea prioritate criteriului clasei lexico-gramaticale la care s-a realizat trecerea şi astfel s-a ajuns la stabilirea principalelor tipuri de conversiune: *adjectivizarea*, *adverbializarea*, *prepoziționalizarea*, *conjuncționalizarea*, *interjecționalizarea* (cf. Sporiş 2013, p. 129).

> *Observație.* Până în momentul de față nu au fost semnalate cazuri de pronominalizare, termenul fiind utilizat cu o altă accepțiune, şi de numeralizare, iar verbalizarea se manifestă doar în stilul beletristic: „*Coifuri de coifuri* ***se țandără***”[2].

După părerea noastră, cel mai important criteriu de clasificare a conversiunii este cel al tipului de limbaj în care se produce, în funcție de care distingem între *conversiunea în limbajul primar*/*limbajul-obiect* (DŞL 2005, p. 310) şi *conversi-*

[1] Vezi, pentru conversiunea substantivelor şi pentru conversiunea în substantive, GALR 2005, p. 130–134.

[2] Vezi, pentru verbalizare şi exemplul aferent, Gherasim 2005, p. 30.

DACOROMANIA, serie nouă, XXIII, 2018, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 79–89

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

unea în metalimbaj[3]*/metalingvistică*[4]. În timp ce conversiunea în limbajul natural include cazurile consacrate de conversiune, deja menționate, conversiunea în metalimbaj cunoaşte o singură ipostază: substantivizarea.

1. Substantivizarea în limbajul primar

1.1. Substantivizarea în limbajul primar reprezintă acel tip de conversiune interclasică (între clasele lexico-gramaticale) care constă în trecerea cuvintelor aparținând diverselor clase lexico-gramaticale, dar şi a unor afixe, elemente de compunere şi locuțiuni, în clasa lexico-gramaticală a substantivului, prin procedee morfosintactice sau sintactice, prin modificarea sau nemodificarea formei cuvintelor, convertitele dobândind şi „funcția semantică denominativă" (GALR 2005, p. 135), specifică substantivului.

Substantivizarea poate fi marcată[5] de *convertori*/*clasificatori morfologici substantivali* (Pană Dindelegan 2003a, p. 24): articolul definit, articolul nedefinit, desinența de plural *-uri*, desinențele de vocativ *-e*, *-ule*, *-o*, *-lor*, unele prepoziții, cratima, majuscula şi minuscula[6], sau nemarcată, rezultat al relației interlexematice (Neamțu 2014, p. 434).

1.1.1. Substantivizarea adjectivelor propriu-zise

1.1.1.1. Substantivizarea adjectivelor se realizează prin articulare cu articol definit/nedefinit: ***Roşul*** *este culoarea mea preferată.*, prin anexarea desinențelor specifice vocativului: „***Iubito****, sunt eu la uşa înghețată…*" (Bacovia, Vp, p. 16), ***Deşteptule****, iar ai încurcat răspunsurile!*, prin aşezarea adjectivelor, cu sau fără prepoziție, într-un context tipic substantival: „*Oraşul,* / *seara…* / *Din statica uitării,* / *Destul* ***frumos****,* / *Destul departe*" (Bacovia, Vp, p. 193), „*Şi s-a pornit iubita* / *Şi s-a pierdut în zare* / *Iar eu* ***în golul*** *toamnei* / *Chemam în aiurare…*" (Bacovia, Vp, p. 74), ***Acei*** *învățați stăpâneau lumea.*, dar mai ales prin elipsa determinatului şi înlocuirea acestuia prin determinant: *pătlăgică* ***roşie → roşie***, *telefon* ***mobil → mobil***.

> *Observație.* În acest caz, elipsa presupune trei faze. Prima fază implică existența a două cuvinte aflate în relație sintactică: un adjectiv în nominativ$_2$ ce determină un substantiv în nominativ$_1$: ***Culoarea verde*** *este preferata reginei.* A doua fază, de *cedare–acceptare*, presupune ca determinatul să-i cedeze determinantului, obligatoriu caracterizat prin convertibilitate (capacitatea de a se converti), statutul său morfosintactic, iar a treia fază este de conversiune morfologică şi sintactică, adjectivul dobândind particularitățile morfosintactice specifice substantivului[7].

[3] Potrivit DŞL 2005, p. 310, metalimbajul este un limbaj secundar al cărui obiect îl reprezintă limbajul primar.

[4] Despre conversiunea în metalimbaj se vorbeşte, de exemplu, în GALR 2005, p. 654.

[5] Vezi, pentru mai multe informații despre conversiunea marcată şi cea nemarcată, Neamțu 2014, p. 431–436.

[6] Vezi, pentru definirea convertorilor şi precizarea unor convertori, Neamțu 2014, p. 43, dar şi Stoichițoiu Ichim 2006, p. 233; Bejan 1995, p. 12 şi urm.; Sporiş 2013, p. 132; Terțea 2017, p. 75–85.

[7] Vezi, pentru cele trei faze ale elipsei, Secrieru 2007, p. 163.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Se consideră că se pot substantiviza aproximativ un sfert dintre adjective, mai ales cele care fac parte din fondul principal lexical, exprimă însuşiri negative ale omului şi sunt la gradul pozitiv (GALR 2005, p. 175). Întrucât multe dintre substantivele adjectivale sunt polisemantice, se apelează adesea la utilizarea lor cu sens figurat, mai ales în domeniile politic şi sportiv, şi, prin metonimie, culorile din sigla unui partid sau din echipamentul sportivilor, de exemplu, ajung să desemneze referenți (Stoichițoiu Ichim 2006, p. 276): ***Roş-albaştrii*** *au câştigat meciul.*

1.1.1.2. Celebrii „monştri sintactici", adjectivele cu prepoziție ce îndeplinesc funcții sintactice nespecifice acestei clase (circumstanțial de timp, circumstanțial de cauză, circumstanțial de relație, complement prepozițional) suscită, în continuare, interesul specialiştilor: „*Şi, crescându-mă* ***de mic****, / Mi-ai fost singura avere*" (Macedonski, Pr, p. 54), *O cunoşteam* ***de mică***; ***De supărată****, nu mai ştia ce să facă*; ***De frumoasă****, era frumoasă*; ***Din verde****, mărul s-a făcut galben.*

În scopul soluționării contradicțiilor generate de prezența prepoziției în fața adjectivului, s-a propus o variantă mai adecvată de interpretare a unităților date, şi anume ca substantive convertite[8], obținute prin conversiune marcată cu convertor substantival, prepoziția, care reprezintă şi mijlocul de subordonare a substantivului față de verb[9]. În acest caz, substantivizarea adjectivului se realizează prin elipsa substantivului determinat şi cuplarea prepoziției cu unitatea convertită: *O cunoşteam* ***de fată mică****.* → *O cunoşteam* ***de mică****.*

O atenție specială li se cuvine însă şi adjectivelor cu prepoziție din contexte de genul: Plecarea *ei* ***de tânără*** *în străinătate a ajutat-o să se maturizeze.*, termenul regent fiind reprezentat de un pronume în genitiv, cu care se acordă în gen şi număr, dar nu şi în caz. Ținând cont de precedentul creat, nu lipsită de argumente ni s-ar părea o reconsiderare a statutului morfologic al unității (*de*) *tânără*: substantiv convertit, rezultat al substantivizării adjectivului din sintagma substantiv + adjectiv: *Plecarea ei* ***de fată tânără*** *în străinătate...* → *Plecarea ei* ***de tânără*** *în străinătate...*, cu funcția sintactică de atribut substantival prepozițional.

Din moment ce în *Ea a plecat* ***de tânără*** *în străinătate*, avem substantiv convertit, cu funcția sintactică de circumstanțial de timp, firesc ar fi să avem tot substantiv şi în contextul rezultat în urma substantivizării/nominalizării verbului: *Plecarea ei* ***de tânără*** *în străinătate...* Până la urmă, nici în structurile cu substantiv neconvertit însoțit de prepoziție nominalizarea verbului-regent nu antrenează convertirea substantivului în altceva: *Ea a plecat* ***de bucurie****.* → *Plecarea ei* ***de bucurie****…*

Într-adevăr, dacă schimbăm genul şi/sau numărul pronumelui, aceeaşi schimbare se produce la nivelul substantivului determinant: *Plecarea* ***ei de tânără****…* → *Plecarea* ***lui de tânăr****…*, ceea ce nu reprezintă însă o consecință a acordului, ci a coreferențialității.

1.1.1.3. Însă nu întotdeauna substantivizarea adjectivelor se realizează prin elipsa determinatului, acesta fiind şi cazul substantivelor create după model fran-

[8] Vezi, pentru întreaga argumentație, Neamțu 2014, p. 289–297, şi Neamțu 2008, p. 118–121.

[9] Vezi, pentru mai multe detalii privind calitatea de convertor substantival a prepoziției, Terțea (Indolean) 2017, p. 78.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

cez, cu formă unică de neutru singular şi sens abstract, întâlnite mai ales în limbajele de specialitate specifice unor domenii precum critica literară, psihologia, economia etc., dar şi în creațiile literare: *binele*, *frumosul*, *absurdul*, *imaginarul*, *posibilului*, *realului*, *concretului*[10], „*Sămânța nemuririi, iubite, e cuvântul,* / ***Eternul*** *se ascunde sub coaja unei clipe*” (Voiculescu, Us, p. 25), „*Zbătăi, izbândă, fapte cenuşă cad îndată,* / *Şi numai* ***inutilul*** *din noi este etern*” (Voiculescu, Us, p. 54).

1.1.1.4. Un caz aparte de substantivizare întâlnim şi în structurile *prostul de tine*, *ticălosul de el*, *deşteptul de coleg*, *săracii de voi* (Sporiş 2013, p. 133). Dacă în *deşteptul coleg* (***Deşteptul*** coleg a fost recompensat.), adjectivul antepus este doar „purtător” de articol definit, preluându-l de la substantiv, în *deşteptul de coleg* (***Deşteptul*** de coleg a copiat la test.) se remarcă o inversare a raporturilor sintactice (Pană Dindelegan 2003b, p. 57), în sensul că adjectivul convertit în substantiv devine centru de grup substantival, ocupând poziția sintactică de subiect, iar substantivul succedent este în cazul acuzativ, cu funcția sintactică de atribut substantival/prepozițional.

1.1.1.5. Destul de rar, substantivizarea adjectivului se realizează prin izolarea lui de restul enunțului, ca apoziție, printr-o pereche de virgule sau prin două puncte: *Femeia,* ***săraca****, îşi pierduse toate avuțiile*; *Oamenii sunt de două feluri:* ***buni*** *şi* ***răi*** (Neamțu 2008, p. 382).

1.1.2. Substantivizarea pronumelor

1.1.2.1. Substantivizarea pronumelor se realizează prin mijloace morfologice de substantivizare: articularea cu articol definit sau nedefinit (*-a*, *-le*, *un*, *o*, *nişte* etc.) şi ataşarea desinenței de neutru plural *-uri* sau prin mijloace sintactice, de exemplu cuplarea cu un cuvânt din clasa determinanților (*acel* ***nimeni***).

În limbajul primar se substantivizează unele pronume: pronumele personal *eu*, pronumele reflexiv *sine*, pronumele demonstrativ *aia* (Ilinca 2015, p. 84), pronumele nehotărâte *tot*, *cineva*, *oarecare*, pronumele negative *nimeni* şi *nimic*, pronumele de întărire *însuşi* etc.: „*Şi plopii plâng tot în oraş,* / *Şi-****n totul*** *e-o grea agonie.*” (Bacovia, Vp, p. 125), „*Învinge-vei oare? Nimic nu reține* / *Torentul ce curge şi spre mare vine,* / ***De însuşi*** *împins.*” (Macedonski, Pr, p. 15). *Pari a avea* ***un*** *alt* ***eu***; *Mi-am pierdut* ***sinele***; ***Un oarecare*** *mi-a cerut informații.*, *Era* ***un nimeni***; *Sunt* ***nişte*** *dulci* ***nimicuri****.*

1.1.3. Substantivizarea numeralului[11]

1.1.3.1. Dintre subclasele de numerale, cel mai frecvent se substantivizează numeralul cardinal, substantivizare marcată prin indici morfologici şi/sau sintactici: „*Şi lasă-ne izbiți şi duşi şi* ***doi***” (Stănescu, Op, p. 80), ***Zecele*** *primit m-a bucurat*; *Ai luat* ***un doi*** *la matematică*; ***Pe patru*** *nu mi-l treceți în catalog!*; *Nu pot să cred, alt* ***nouă****!*; şi, destul de rar, celelalte: ***Un al doilea*** *ca el nu mai întâlneşti* (vezi Ilinca 2005, p. 127).

[10] Vezi Stoichițoiu Ichim 2006, p. 255 şi urm., de unde sunt luate şi exemplele.

[11] Pentru noi, numeralul reprezintă o clasă lexico-gramaticală, pentru că altfel nu s-ar mai pune problema conversiunii sale în altceva, cu valori ale altor clase: substantivală, pronominală, adjectivală şi adverbială.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Dintre numeralele cardinale, cele dintre 1 şi 19 se substantivizează mai ales prin elipsa substantivului determinat, rezultând substantive ce denumesc note, cifre, monede/bancnote etc.: ***Doiul*** *luat la matematică i-a stricat media*; *Şi-a plătit cheltuielile* ***în sute***; *În curând va fi (ora)* ***12***; *Nimeni nu va uita războiul din (anul)* ***1913***; *Soseşte mâine* ***cu*** *(trenul)* ***304***; *Va pleca* ***cu*** *(autobuzul)* ***33***[12]. Alte numerale substantivizate se întâlnesc în domeniul sportiv, denumind, de exemplu, echipa de fotbal a unei localităţi/ţări (GALR 2005, p. 302): ***Unsprezecele*** *turdean a câştigat meciul.*

1.1.3.2. Deşi este aproape unanim acceptat că numeralul se substantivizează, s-a trecut cu vederea un aspect important, şi anume: numeralul cu ce valoare se substantivizează, din moment ce numeralul are mereu valori?! După părerea noastră, se substantivizează numeralul cu valoare substantivală, ceea ce evident nu s-a reflectat până acum şi nici nu este necesar să se reflecte în denumirea substantivului convertit, pentru a evita astfel apariţia unei denumiri discutabile: *numeral cu valoare substantivală substantivizat*, dar care, până la urmă, reflectă întocmai realitatea: un numeral, care doar are comportament substantival, sfârşeşte prin a se converti în substantiv.

Observaţie. În ceea ce priveşte valoarea adjectivală a numeralelor, suntem de părere că aceasta provine din valoarea pronominală, aşa cum adjectivele pronominale provin din pronume: „*Nemuritoare strofă a pieptului, din care / Ies braţe-ngemănate ca* ***două*** *melodii*” (Voiculescu, Us, p. 83), ***A doua*** *ofertă mi-a surâs*; ***Tustrei*** *profesorii erau dedicaţi muncii lor*; *Câştigul* ***întreit*** *l-a bucurat enorm.*, iar valoarea adverbială a numeralelor provine din valoarea adjectivală: *Am venit* ***întâi*** *la tine*; *Câştigă* ***întreit****, dar tot nu-i ajunge.* După cum se poate observa, atâta vreme cât se acceptă statutul numeralului de clasă lexico-gramaticală cu valori, considerăm că, în aceste două situaţii, mai adecvat ar fi să vorbim despre o *conversiune la nivelul valorilor*.

1.1.4. Substantivizarea verbelor la moduri nepersonale/formelor verbale non-finite (GBLR 2010, p. 286**)**

1.1.4.1. Deoarece verbele la moduri nepersonale prezintă trăsături specifice altor clase lexico-gramaticale, motiv pentru care gradul lor de convertibilitate este mai mare, GBLR 2010 (p. 287) şi GALR 2005 (p. 580), ca să citãm doar două exemple, le plasează între clasa verbului şi alte clase. Spre deosebire de acestea, verbele la moduri personale se pot substantiviza doar în limbajul poeziei, în scopuri pur expresive, şi, după cum se va vedea, în metalimbaj.

1.1.4.2. Deşi substantivizarea infinitivului lung-verb a fost, la un moment dat, destul de productivă[13], ea nu mai reprezintă o transformare reperabilă în româna actuală, motiv pentru care formarea de substantive noi terminate în *-re* se explică prin derivare (GALR 2005, p. 577–578), şi nu prin conversiune. De altfel, infinitivul lung-verb se mai păstrează astăzi doar în câteva imprecaţii: ***Dare****-ar boala în*

[12] Exemple construite după cele din GALR 2005, p. 302.

[13] Însă, după cum afirma Pană Dindelegan 2003a, p. 25, nu toate infinitivele acceptau substantivizarea: *apărerea*, *dispărerea*, *urârea* etc.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

ei!, ***Fir**-ar să fie de treabă!* (vezi GALR 2005, p. 487), ***Turbare**-ar să turbe ca câinii!*; ***Ardere**-ai în foc să arzi!*; ***Fire**-ai al dracului să fii!*; *Şi tu dormi, **dormire**-ai moartă!* (vezi Iordan, Robu, 1978, p. 475).

1.1.4.3. În ceea ce priveşte verbele la gerunziu, nu acestea se substantivizează, ci adjectivele obținute din ele, prin aceeaşi elipsă a substantivului determinat şi preluarea caracteristicilor morfosintactice ale clasei de adopție: *Mâinile **tremurânde** îl împiedicau să scrie.* → ***Tremurândele** îl împiedicau să scrie*; *Asistenta trebuia să stea **lângă suferindă*** (vezi Stoichițoiu Ichim 2006, p. 236), procedeu care nu este însă productiv în română, cum, de altfel, nu mai este productivă nici adjectivizarea gerunziilor, legătura fiind evidentă: din moment ce numărul adjectivelor gerunziale este relativ mic, la fel stau lucrurile şi pentru substantivele obținute din acestea.

Totuşi, cel puțin două substantive, *intrând* şi *ieşind*, ar putea fi „formații după adjectivele franțuzeşti *rentrant* şi *saillant*, şi ele au fost calchiate ca substantive" (vezi SMFC 1967, p. 269; cf. şi GALR 2005, p. 133, 582), dar, şi în cazul de față, considerăm adecvată interpretarea lor ca substantive adjectivale, deoarece nu ne-ar fi imposibil să presupunem şi aici trecerea printr-un stadiu intermediar adjectival: *Locul **intrând** al construcției…* → ***Intrândul** construcției…*

1.1.4.4. Participiul, unul dintre cele mai controversate moduri verbale, este utilizat astăzi fie ca subunitate: *A **învățat** mult*, fie ca adjectiv: *Omul **învățat** citise mult.* Şi aici, adjectivele participiale sunt cele care se convertesc în substantive prin eliminarea substantivelor determinate şi înglobarea sensului lor: ***Învățatul** citise mult.* „***Pe doborâți** ridică din iaduri izbăviți*" (Voiculescu, Us, p. 91), „*Pentru că viața mea îi cunoaşte* / *pe toți, **născuții** şi **nenăscuții**;* / *care-au fost, care sunt*" (Stănescu, Op, p. 87).

Adjectivele participiale din structurile cu complement de agent, exprimat sau neexprimat: *Volumul **citit** de mine e interesant*; *Fotografiile **făcute** sunt reuşite* etc. se convertesc mai rar în substantive, ceea ce se explică prin trăsăturile verbale mai puternice pe care le au în contextele menționate, acestea fiind, se pare, un factor de diminuare a gradului de convertibilitate.

1.1.4.5. Supinul, un alt mod nepersonal cu statut extrem de controversat, chiar desființat de unii şi considerat substantiv verbal (Caragiu Marioțeanu 1962, p. 37), se substantivizează când este determinat de un adjectiv şi/sau urmat de prepoziția *de* (Neamțu 2014, p. 435), conversiunea fiind marcată prin articol definit: ***Culesul** merelor m-a obosit.* şi, mai rar, nedefinit: *De **un pescuit** ca acesta să tot ai parte!*, sau nemarcată: *M-am săturat **de**-atâta **cules***; *Merg **la cules** de mere.*

Deşi conversiunea verbelor la supin în substantive este frecventă/sistematică, nu toate supinele sunt convertibile: *aparținutul*, *bazatul*, *beneficiatul*, *părutul* (Pană Dindelegan 2003a, p. 26) etc. De asemenea, substantivele obținute din verbe la supin pot fi uşor confundate cu cele obținute din adjective participiale, şi asta datorită omonimiei existente între ele, însă diferența se face uşor, prin apel la criteriul semantic: dacă primele conțin semul [+ Abstract], „denumind acțiunea, starea sau evenimentul, parafrazabil prin «faptul de a»", celelalte conțin semul [– Abstract]

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

„denumind Agentul sau Pacientul, parafrazabil printr-o propoziție relativă: «cel care a făcut, a suferit o acțiune/stare», «ceea ce rezultă dintr-o acțiune/stare»” (GALR 2005, p. 581).

1.1.5. Substantivizarea adverbelor

1.1.5.1. Adverbele se convertesc în substantive prin conversiune marcată de convertori substantivali (articol definit sau nedefinit, desinența *-uri*, prepoziție): „*Dar prin copaci largi înserează* / ***Într-un departe*** *nins era tot aşa*” (Bacovia, Vp, p. 84), ***Binele*** *este pretutindeni*, sau nemarcată, conversiunea fiind rezultatul plasării adverbelor în contexte nespecifice, de exemplu alături de un determinant-adjectiv: „*Din sânul vecinicului* ***ieri*** / *Trăieşte azi ce moare*” (Eminescu, P, p. 189).

1.1.5.2. În unele lucrări, se aduce în discuție substantivizarea adverbelor *româneşte*, *englezeşte*, *franțuzeşte* etc. (cf. Nica 1988, p. 97), atunci când sunt sinonime cu *limba română*, *limba engleză*, *limba franceză*: *Vorbeşte româneşte (limba română)*/***englezeşte*** *(limba engleză)*/***franțuzeşte*** *(limba franceză)* (*ibidem*).

În ceea ce ne priveşte, ne manifestăm rezerva față de acest punct de vedere. Posibilitatea înlocuirii cu sintagmele *limba română*, *limba engleză* etc. nu reprezintă un argument suficient în sprijinul calității lor substantivale, întrucât încadrarea unui cuvânt într-o clasă lexico-gramaticală nu se face doar prin apel la criteriul semantic, ci şi la alte criterii. De asemenea, nu se încadrează în contextele diagnostice ale substantivului, nu pot fi determinate prin articol definit/nedefinit şi nu pot ocupa poziții sintactice specifice substantivului, iar funcția de complement direct poate fi contrazisă, mai potrivite fiind întrebările *în ce fel*?, *în ce mod*?, aferente circumstanțialului de mod, neexistând, astfel, destule argumente pentru încadrarea lor la substantive.

1.1.6. Substantivizarea interjecțiilor

Acest procedeu are un număr redus de fenomenalizări, substantivizarea realizându-se prin ataşarea articolului definit, nedefinit, a desinenței *-uri* sau a unor determinanți specifici substantivului: „*Voi sta privind / Al vieții vals / Şi câte sunt,* ***ca un adio****...*” (Bacovia, Vp, p. 165), *Avea* ***un of*** *care-i împovăra sufletul*; ***Ofurile*** *sale nu cunoşteau alinare*; *Materialul era împânzit de* ***bip-bip****-uri.* În cele mai multe dicționare, alături de interjecțiile ce funcționează pentru unele convertite pe post de cuvinte de bază, sunt înregistrate şi substantivele ce provin din acestea*: scârț*, *zdup*, *baubau*, *of*, *pic*, *bip*, *hop*, *pitpalac*, *bâză*, *gâză* etc. (vezi GALR 2005, p. 682).

1.1.7. Substantivizarea prefixelor, prefixoidelor şi a sufixelor

Unele afixe şi elemente de compunere savantă se convertesc, destul de rar, în substantive. În acest sens, putem cita substantivizarea prefixului *ex*, cu sensul de *fost*: „*le-a transmis* ***ex-ului*** *său (fostul antrenor) Mourinho*”, a prefixelor *pro* şi *contra*, cu sensul de *favorabil*, respectiv *opus*: *argumente* ***pro*** *şi* ***contra***, a prefixoidului *vice*: „*cazul* ***vicelui*** *Gheorghe Flutur*” şi a sufixului *-ism*, în registrul colocvial: „*Pe acest fundal creşte fundamentalismul, terorismul şi toate* ***ismele*** *de care noi ne temem*”[14].

[14] Cazuri de conversiune şi exemple luate din Stoichițoiu Ichim 2006, p. 305 şi urm.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

1.1.8. Substantivizarea locuțiunilor verbale

GALR aduce în discuție, cu caracter de noutate, conversiunea locuțiunilor verbale în locuțiuni substantivale, ceea ce se realizează prin substantivizarea verbului din structură: *a-şi aduce aminte → aducere aminte*, *a-l trage inima → tragere de inimă*, *a băga de seamă → băgător de seamă* (GALR 2005, p. 139).

1.2. Substantivizarea în metalimbaj

1.2.1. În teoria metalimbajului, dezvoltată de Sf. Augustin şi îmbrățișată de unii reprezentanți de seamă ai lingvisticii româneşti, se consideră că: „limbajul devine el însuşi *res*, obiect de referință pentru alte semne, fără ca prin aceasta să înceteze a mai fi semn" (Munteanu 1986–1987, p. 12). Practic, aceasta este esența celuilalt tip important de substantivizare, *substantivizarea în metalimbaj*/*substantivizarea metalingvistică*/*substantivizarea autononimică* (GALR 2005, p. 135), ultima denumire reflectând faptul că tot ceea ce se substantivizează în metalimbaj dobândeşte autonomie.

1.2.1. Deşi fenomenul substantivizării în metalimbaj este pomenit în mai multe lucrări de specialitate, nu este neapărat numit astfel. De exemplu, în GLR 1966 se aduce în discuție *substantivizarea accidentală* a articolului, prepoziției, conjuncției etc., precum şi a oricărei forme flexionare „când se întrebuințează ca nume ale formelor sau cuvintelor respective": ***un este***, ***un pe***, *doi* ***şi***, ***un u***, ***un h***, ***Pe*** *este prepoziție.*[15].

GALR menționează substantivizarea în metalimbaj a prepozițiilor, conjuncțiilor şi interjecțiilor: *Lipseşte* ***la***; *Îl scriu* ***pe şi***; ***„Că"*** *este o conjuncție subordonatoare.*, ***„Ah"-ul*** *Mariei m-a trezit*; *Soldatul a tras şi imediat a auzit* ***un „au"***[16], dar şi a verbelor la moduri personale, situație în care, de cele mai multe ori, se obțin substantive cu valoare stilistică: „*Eroarea este* ***estele*** *fără să fie el*" (vezi GALR 2005, p. 283), iar B. B. Berceanu este de părere că: „orice exprimare lingvistică, orice altă realitate, poate fi privită ca un nume nominativ şi, paralel, orice înțeles poate fi privit ca noțiune." (Berceanu 1971, p. 76).

În continuare, oprindu-se asupra calității de convertor universal a articolului, G. G. Neamțu afirmă că „cel puțin teoretic, articolul poate substantiviza «orice» (segment de cuvânt, sintagmă, segment de propoziție etc.): ***un „a"***, ***un „răz-"***, ***„pe"-ul*** (din acest context), ***un „ah"***…" (Neamțu 2014, p. 431).

1.2.2. Aşadar, substantivizarea în metalimbaj este accidentală şi multe dintre cuvintele limbii, neconvertibile în limbajul primar, devin convertibile în metalimbaj, unde, de altfel, orice se poate substantiviza, fără nicio restricție: „*O hieroglifă din care picură* / *un punct* / *o dată pe zi* / *ca* ***dintr-un «i»*** *răsturnat*" (Dan, Pv, p. 27), „*De ce să ne temem* / *Despre* ***un «aiurez»****?*" (Bacovia, Vp, p. 287), „*Tatăl tău poate-i bătrânul acesta solitar* / *ca verbul* ***a fi*** / *pe care, iată, îl porți în spinare,* / *acum la orele serii,* / *ca pe o cocoaşă de aur*" (Dan, Pv, p. 19), „*Pentru că-n toat-a ei făptură* / *E-****un «nu ştiu cum»*** *ş-****un «nu ştiu ce»***" (Eminescu, P, p. 220).

[15] Vezi, pentru substantivizarea accidentală şi exemple, GLR 1966, p. 22.

[16] Vezi, pentru substantivizarea interjecțiilor, a prepozițiilor şi a conjuncțiilor, precum şi pentru exemple, GALR 2005, p. 135, 654.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

1.2.3. Mai mult decât atât, în mod paradoxal, substantivele însele, convertite sau nu în limbajul natural şi indiferent de forma lor flexionară, se pot substantiviza în metalimbaj, rezultând *substantive metalingvistice*[17]/*substantive autonimice*, caz în care substantivizarea este mereu marcată de convertori substantivali (articol definit, articol nedefinit etc.) şi/sau de convertori grafici (ghilimele, italice, grase): „*Când sângele s-opreşte de frigul ce-l îngheaţă?...* / ***Un Nu*** *ca să rostească ce om ar îndrăzni?...*” (Macedonski, Pr, p. 58), *Lipseşte* ***un „să”****!*.

Deoarece în metalimbaj orice cuvânt (şi s-a văzut, nu doar cuvânt) „poate fi subiectul (= nomen) unui predicat” (Munteanu 1986–1987, p. 17), substantivele metalingvistice ocupă adesea poziția de subiect în nominativ sau alte poziții sintactice specifice substantivului: complement direct, complement indirect, atribut substantival etc.: ***„Copiilor”*** *este un substantiv cu formă de genitiv-dativ*, *opusul* ***lui aproape***; aşa ajunge substantivul *copiilor*, din exemplul anterior, să ocupe poziția sintactică de subiect, care, în limbajul primar, ar fi incompatibilă cu forma sa flexionară de genitiv-dativ. În consecință, ceea ce se produce aici este o substantivizare metalingvistică a substantivelor din limbajul primar, deci *însuşi substantivul se poate substantiviza*, dar exclusiv la nivelul metalimbajului.

De asemenea, unele substantive convertite în limbajul primar, precum *binele*, *aproapele* etc., obținute din adverbele *bine* şi *aproape* prin substantivizare marcată de articolul definit *-le*, pot fi implicate într-un nou proces de substantivizare, la nivelul metalimbajului de această dată, proces pe care am convenit a-l numi *RESUBSTANTIVIZARE*, termenul ales ilustrând însăşi esența fenomenului: substantivizare în limbajul-obiect, urmată de substantivizare metalingvistică, deci o dublă substantivizare, prefixul *re-* marcând întocmai ideea de repetare: ***„Binele”*** *pus în text nu era necesar!*, ***„Aproapele”*** *e substantiv comun.*

1.2.4. Deoarece substantivizarea metalingvistică nu cunoaşte limitări, obținându-se un număr infinit de unități, înregistrarea lor în dicționarele limbii reprezintă un deziderat imposibil de realizat şi, în cele din urmă, nenecesar. În schimb, încurajăm şi susținem înregistrarea în dicționare (sau măcar într-un dicționar de cuvinte convertite) a tuturor substantivelor obținute prin substantivizare în limbajul primar, în articole de dicționar separate de cele aferente cuvintelor de bază din care provin[18].

Având în vederea productivitatea substantivizării în metalimbaj şi, extrapolând, a conversiunii în general, ajungem la concluzia că acest procedeu este, de fapt, cel mai productiv în româna actuală.

2. Prin acestea, procedeul substantivizării, indiferent de tipul de limbaj în care se produce, şi, implicit, cel al resubstantivizării şi-au relevat importanța marcantă atât în îmbogățirea vocabularului, cât şi în justificarea existenței celor două niveluri ale limbajului uman, a unității şi a contiguității lor evidențiate, de-a lungul timpului, de teoreticienii metalimbajului.

[17] Denumirea de *substantiv „metalingvistic”* apare, de exemplu, în GALR 2005, p. 298, desemnând unii adjuncți ai numeralului-substitut: *trei* ***(de) şi***.

[18] Vezi, pentru unele convertite înregistrate în acelaşi articol de dicționar cu cuvintele de bază, DEX 1998.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

BIBLIOGRAFIE

ALIL = „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, Iaşi, I, 1964 şi urm. (continuatoare a revistei „Studii şi cercetări ştiinţifice”, Iaşi, I, 1950 şi urm.).

Bejan 1995 = Dumitru Bejan, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Cluj, Editura Echinox, 1995.

Berceanu 1971 = B. B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*. Cuvânt- înainte de Al. Graur, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

Caragiu Marioţeanu 1962 = Matilda Caragiu Marioţeanu, *Moduri nepersonale*, în SCL, XIII, 1962, p. 29–43.

DEX 1998 = *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a, Bucureşti, Academia Română–Editura Univers Enciclopedic, 1998.

DŞL 2005 = Angela Bidu Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*. Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Nemira & Co, 2005.

DTL 1998 = Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de termeni lingvistici*, Bucureşti, Editura Teora, 1998.

GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, I. *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

GBLR 2010 = Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Gabriela Pană Dindelegan, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Gherasim 2005 = Alexandra Gherasim, *Valorizare estetică prin conversiune*, în LR, XV, 2005, nr. 10, p. 25–30.

GLR 1966 = *Gramatica limbii române*, vol. I. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti. Tiraj nou, Editura Academiei Române, 1966.

Ilinca 2015 = Şt. M. Ilinca, *Gramatica instrumentală. Diagnosticare. Argumentare. Autoverificare*, Bucureşti, Editura Andreas, 2015.

Iordan, Robu 1978 = Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952, şi urm.

Munteanu 1986–1987 = Eugen Munteanu, *Asupra distincţiei limbaj-obiect/metalimbaj în lucrările lui Augustin* ***De dialectica*** *şi* ***De magistro***, în ALIL, seria A–lingvistică, XXXI, 1986–1987, p. 9–21.

Neamţu 2008 = G.G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi…distincţii (cu trei seturi de grile rezolvate şi comentate)*. Ediția a III-a, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

Neamţu 2014 = G.G. Neamţu, *Studii şi articole gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Nova, 2014.

Nica 1988 = Dumitru Nica, *Teoria părţilor de vorbire. Cu aplicaţii la adverb*, Iaşi, Editura Junimea, 1988.

Pană Dindelegan 2003a = Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale substantivizării în româna actuală. Forme de manifestare a substantivizării adjectivului*, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2003.

Pană Dindelegan 2003b = Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas Educaţional, 2003.

SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, I, 1950 şi urm.

Secrieru 2007 = Mihaela Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută şi completată, Iaşi, Editura Sedcom Libris, 2007.

SMFC 1967 = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. IV, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967.

Sporiş 2013 = Valerica Sporiş, *Adjectivul în limba română. Studiu gramatical şi semantic*. Ediția a II-a revizuită şi adăugită, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2013.

Stoichiţoiu Ichim 2006 = Adriana Stoichiţoiu Ichim, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2006.

Terțea Indolean 2017 = Andreea-Teodora Terțea Indolean, *Tipologia convertorilor*, în „Journal of Humanistic and Social Studies” (Arad), vol. VIII, 2017, no. 2, p. 75–85.

Todi 2003 = Aida Todi, *Consideraţii asupra conversiunii în limba română actuală*, în *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2003.

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)

Izvoare

Bacovia, Vp = George Bacovia, *Versuri şi proză*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1987.
Dan, Pv = Vasile Dan, *Poem vechi*. O antologie în selecția autorului. Cu o postfață de Al. Cistelecan, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2005.
Eminescu, P = Mihai Eminescu, *Poezii*. Cuvînt-înainte de Tudor Arghezi. Prefață de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Tabel cronologic de Ion Crețu, Bucureşti, Editura Minerva, 1977.
Macedonski, Pr = Alexandru Macedonski, *Poema rondelurilor*, Bucureşti, Editura ERC PRESS, 2010.
Stănescu, Op = Nichita Stănescu, *Oase plângând*. Prefață de Ion Pop, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2011.
Voiculescu, Us = Vasile Voiculescu, *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

FROM NOMINALIZATION IN PRIMARY LANGUAGE TO NOMINALIZATION IN METALANGUAGE

(*Abstract*)

Conversion is a complex vocabulary enrichment process, with multiple consequences, consisting of one word passing to another lexico-grammatical class. The present article refers to nominalization, which is one of the types of conversion. Nominalization can be: nominalization in primary language and nominalization in metalanguage. In primary language, some of the adjectives, pronouns, numerals, non-personal verbal forms, adverbs, interjections, prefixes are converted into nouns using morphological methods (articulation with definite article, for example) and/or syntactic methods.

In metalanguage, anything can be transformed into a noun, this conversion being often marked by graphic converters (quotes, for exemple). By nominalization in metalanguage, the nouns themselves, whether converted or not in primary language, can become metalinguistics nouns. Renominalization involves the passage of a word through nominalization in primary language, followed by metalinguistic nominalization. Considering the main types of nominalization, we can conclude that nominalization is the most productive process in contemporary Romanian.

Cuvinte-cheie: *substantivizare*, *conversiune*, *convertori*, *articol hotărât*, *metalimbaj*, *limbaj primar*.
Keywords: *nominalization*, *conversion*, *converters*, *definite article*, *metalanguage*, *primary language*.

Universitatea Babeş-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
tertea_andreea@yahoo.com

BDD-A28108 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:28:15 UTC)